שלמודו קשה עליו כברזל. שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לגמרי: **ירבה בישיבה.** שיסדירו בני הישיבה משנתם שנאמר ומיילים בין תלמידים שהן חיילות חיילות: **ויתרון הכשיר.** כשסידר משנתו מתחילה: **לגגד מ' יום שניתנה בסורה.** שמתקיים בידו והדר עייל קמיה דר' יוחנן למיגמר גמרא: **לגגד הנ"ך.** שהן כ"ד ספרים: **שפיים קלקל.** שהרואה לו פניס רעות: **ירבה עליו רעיס.** לפיים הימנו שיסביר לו פניס: **משכחין עליו נגחושם.** מלימיני פניס כעין רודיליי"ן בלתמרי' בגבא מציעא (דף כו.) דשמיך עפי שהעלה חלודה. שנעלרין (ו) מלהוריד טל ומטר: **נוחשי לחישות.** בשביל שאין מתפללים תפלה בלחש: **יגיד עליו רעו.** יתפלל עליו מביריו ובני גשמים כתיב בחיוב: **ואין יכרון לבעל הלשון.** כלומר מה הועיל יש לבעל הלשון שיודע ללחוש ואינו לוחש: **מקנה אף על עולה.** מקנה אף מי שמגיס דעתו ועולה: **ואין נוחין זה לזה כו'.** והכי משמע בשביל שלריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה ואינן עושין מקנה מתקנאים מתגריס בלף ומעלים אותו ומביאים אותו עליהן. וים גורסין ונוחין זה לזה בהלכה מתקנאים בלף וכו' משיגיד עליו רעו שנוחין זה לזה מתקנאים בלף ומעלים אותו מעליהס: **לרי דורס ואוכל.** מיד ואינו מתירא: **עורף ואוכל.** שמוליך לחוריו ואוכל סס שמפחד מן הבריות. ולכולן יש להס הגלה: **ולך מה הגלה יש לך.** שאתה עושך בני מדס והוכרגן. והוא לומר מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע מע"פ שאין לו הגלה. ולפיכך מביאו (ג) הקב"ה בדין אלל אחת כדי שיתביים מפני שהשיא אדס לרלשון ומתביישין עמו מספרי לשון הרע: **ונכס לף נכון עמו.** עס הקב"ה: **ואעפ"כ.** כמוך בשמוך והוא לשוס יכפר עון ושומע תפלתס והיכי לשמע שאין תפלתס נשמעת אע"ג שמיס נפשו בכפו כלומר שנפשו מכוונת בכפו (ד): **נלעבור.** תפלתס נשמעת ואע"פ שאין לב כולס אלא כלכתיב ויפתוהו בפיהס בדכתיב ג' רגיס: **ביחיד.** אינו אלא אע"ג שגו מכוון: **בומן שאתם מלרין תלמח.** שיש לשונה בשעה ואתן לו לדק משמיס נשקף להיינו שאתה לדקה: **מחולדה וכו'.** שהמיתו שני בני אדס. מלו הוא בגלגלה (ה) שעשה בבכורו אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שיאמרה אשתו מי מעיד והיה שם בור אחד וחולדה אחת הבאוד בור וחולדה עדיס בדבר לימיס עבר על אמונתו ונפל אחרת והוליד שני בניס אחד נפל לבור ומת ו' נשבתו חולדה ואמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבגינו מתיס בניתה משונה ואמר לה כך וכך היה המעשה: **המאמין נהקדוש ברוך הוא.** שמשימו עד בינו לבין חבירו על אחת כמה וכמה: **המדיק עלמו.** שמכשיר ומקשה מעשיו: **מלדיקין עליו.** מדקדקין עמו לפילו כחוט השערה יותר משאילו מקלקל מעשיו כדי למרק עוונותיו: **שנאמר אמת מארץ תלמח.** ון לדק משמיס נשקף לדקה אין כתיב כאן אלא לדק דמשמע דין: **ולילחלך עבריך.** על מי שהוא ירא חוטך אתה ממזיק עבריך כדי למרק עוונותיו. ופשט המקרא מי יודע עוז אפך ובא למנוע חוטו לגוס מפניך ביום אפך ולילחלך עבריך כשס שאתה ילחו ומפוחד כך יס להתירא ולהתפחד מעבריך: **פגעת אם שם ועושה לדק.** כמי שאמת ועושה לדק אם העושים כך בדרכיך יזכירוך אתה פוגע בו אם חוטא כלוס כמו ויפגע בו וימת(ו). קרא הכי הוא פגעת אם שם ועושה לדק והן העושין כך בדרכיך יזכירוך בחותם דרכיס שאתה מייסרן ביסורין יזכירוך לטובה ואומרים הן אתה קלפת בשביל שחטאתו בהס עולם ונושע בשבילס נושע לעולם הבא: **שחוכלת.** כמו מחלי יולדה. אף השמיס עושין כן וקשה לעולם ועל חטא הוא: נאמרה

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד גשם עליו וכו'. מכאן מוכיח ר"ת דלא כאמרי' בנבא בתרא (דף יט. ושם) אין טומנין בסלגיס מ"ט משום דמשתכי ליה לקדילה ר"ל משתכי מקלקלים המלכל שבקדילה ובלע"ז אורמצי"ר והא דאמר לקדילה לאו דוקא לקדילה אלא למלכל שבקדילה דהכי נמי קאמר (שבת דף יח:) הלי קדלה חייתא שרי ומין לפרש כפרש"י שפי' התם משתכי משבשים הקדילה דל"ל מלי קאמר הכא שהשמיס משתכין (ו) ר"ל שהשמיס משתכרין אלא ולמי משתכיס כמו שכטל ממלאכתו יומיס רבים ומחליד ובלע"ז רלווי"ר: **ואי לוחש ועלתה בידו ומגיס דעתו מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו ריעו וגו'.** כלומר אס יגיד עליו ריעו שעל ידו נאו הגשמיס והוא מגיס דעתו מקנה לף עולה כלומר הוא קונה לף ועולה כלומר אס עולה שמגיס דעתו עליו הוא מקנה לאף:

בחולדה וכור כך בהקב"ה על אחת כמה וכמה.

פי' מאמין בחולדה וכור מעשה היה בנערה אחת שיצתה רוקה לילך לנבית אביה והיה בור בדרך ונפלה ובא נחש אחד ואמר אס אני אעלין תנשאי לי אמרה לו הן ונשבעו ביניהן שהוא לא יבא אלא אחר אחרת והיא לא תנשא לאיש אלא הוא ואמרו מי מעיד ביניהו והיתה חולדה אחת שהלכת לפני הבור ואמרו אלו אניס בור וחולדה יהיו עדיס ביניהו והלכו לדרכס והיא עמדה בשבועתה והוא נשא אשה אחרת וילדה בן אחת חולדה ונכנסו ואת וילדה לו בן אני ונפל לבור ואת אמרה לו אשתו מה זה המעשה שהגיע לנו אלא כשאר בני אדס שזכור השבועה וסיפר לאשתו כל המעשה אמרה לו ת"ח מזור וקאני וכתב לה גט והלך ונשא לת החולדה והיינו דאמרי המחולדה בזור

ומולדה שהעמידו עדותן:

ונלומה

הגהות הב"ח

(ה) גמ' דול שהשמיס משתכין עליו כשאת מלהוריד כו' למיתות אלין באותו הדור אמר: (ו) רש"י ד"ה שלמודו כו' משתא קלא והוא לא פנים בקלקל שאינו יודע: (ג) ד"ה ולך כו' מביאו הקב"ה בדין (אלל נחש) תא"מ. וע"ב ס"ל אינו וגינסא שלפיכך ל"ל מביאן: (ד) ד"ה ואעפ"כ כו' מכוונת בכפו אשתו בכתוב הס"ד. ע"ב כלומר עם כפו: (ה) ד"ה מחולדה כו' מעשה בכתוב אחד. ע"ב עי' בערוך ערך חלד מבאר המעשה בתרימות: (ו) תום' ד"ה אם כו' קאמר הכא שהשמיס משתכין שאין ר"ת שהשמיס:

לעזי רש"י

רודיליי"א [רידויל"א]. חלדה.

רבינו חננאל

תלמיד שתלמודו קשה עליו, מפני שאין רבו מסביר לו פנים, בהלכה. אם ראית הגשמים נעצרין ומתכסין, שאין בדור לוחש לחישות כראוי כך. אין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמונה שנאמר אמת מארץ תצמח. א"ר יוחנן כל המצדיק עצמו מלמטה, ומחזיק דרך החסידות, מחזיק אם יטה מדקדקין עליו מלמעלה ולוקחין הדין ממנו, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ועוד מהכא, וכיראתך עברתך, לפי דקדוקך ביראתך כן מדקדקין עליך בעברתך. ועוד מהכא, בדרכיך יזכירוך, כפי דרכך מזכירין אותך מלמעלה. אמר ר' יהושע בן לוי כל ששמח ביסורין הבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר הן אתה קצפת ונחטא [בהם] עולם ונושע. הן קצפת והכית אותנו בשביל חטאתינו שחטאנו, שמחנו בהן, כלומר הודינו, כי הכאה זו בשביל עונותינו היא עולם ונושע, ראויה זו להיות (תשובה) [ישועה] לעולם. אמר רבי שמעון בן לקיש נאמרה עצירה ולידה ופקידה באשה, וכנגדן ברקיע ובארץ.

תורה אור השלם

1. אם קָהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וְחַיָּלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה: קהלת י י
2. אם יֹאשַׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: קהלת י יא
3. יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ מְקַנֶּה אַף עַל עוֹלָה:
איוב לו לג
4. עַל כַּפַּיִם כָּסָּה אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְּמַפְגִּיעַ:
איוב לו לב
5. וְאַתָּה אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז
6. נִשָּׂא לִבָּבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם:
איכה ג מא
7. וַיִּתְפּוֹתְתוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ:
תהלים עח לו
8. וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: תהלים עח לח
9. אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף:
תהלים פה יב
10. מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ:
תהלים צ יא
11. פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בְּדַרְכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ:
ישעיהו סד ד
12. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם:
דברים יא יז

רבינו גרשום

והוא לא פנים קלקל. שלא הראה פנים במשנה, קלקל בתלמוד. והוא לא פנים. שאין רבו מסביר לו פנים, ירבה עליו רעים לרצות את רבו שיסביר לו פנים. משתכין. מחליד. לוחשי לחישות. שיודעין להתפלל ואין מתפללין. מקנה. שמגים דעתו, אף על עולה. מעלה כעס על העולם. ומעלין[ן] אותו. שמסלקין אותו מן העולם. מה הנאה יש לך. שאתה נושך ואינך אוכל. כאן ביחיד. נשא לבבנו. כאן בצבור. ויפתוהו בפיהם. מצדיקים עליו מלמעלה. כדכתיב וסביביו נשערה מאד.